

EVROPSKI PARLAMENT, OSREDNJA DEMOKRATIČNO LEGITIMIRANA USTANOVA EVROPSKE ZVEZE /UNIJE¹

Uvod

Evropski parlament (EP) je osrednja demokratično legitimirana ustanova Evropske unije (EU) (v EU-jevskem žargonu temu rečemo institucija). Ima pomembne zakonodajne, proračunske, kontrolne in politične kompetence; njihovo izvajanje pa dandanes že neposredno vpliva na pravno stanje in na vsakdanje življenje v državah evropske celine. Dolgoročno pa pripada prav Evropskemu parlamentu naloga najvišje vseevropske demokratične avtoritete.

Evropski parlament je bil že od vsega začetka važen motor evropskega integracijskega procesa, ki si je prisvojil pravico do splošnih, enakih in direktnih volitev (1979) in ki je imel bistveni delež pri nastanku in sooblikovanju Evropske enotne listine (1986), Maastrichtske pogodbe (1992), in evropske Gospodarske in denarne unije (GDZ) z uvedbo evra, ter Amsterdamske pogodbe (1997). Evropski parlament si je torej polagoma pridobil svoje kompetence, ki mu jih nihče ne oporeka. Splošno mnenje je, da je treba priti v Uniji, z danes 370 milijonov in jutri 500 milijonov prebivalcev, do splošnega ali globalnega demokratičnega in institucionalnega ravnotežja, kajti sam obstoj takšnega multinacionalnega sistema je odvisen od demokratične ureditve političnega in družbenega dialoga na sploh. Prav iz teh razlogov je pričakovati, da bodo njegove kompetence in njegova politična avtoriteta še dalje rasle.

Volitve v Evropski parlament so v državah članicah EU žal pogosto protestne volitve - kar je izraz tega, da se ljudje tudi znotraj same EU ne zavedajo zadosti pomena, oblasti in razsežnosti dejanj te ustanove; to velja še zlasti za srednje- in vzhodnoevropske partnerje, ki morajo pri svojem delovanju nasploh, zlasti pa pri pristopnem procesu k EU, vedno bolj upoštevati Evropski parlament, če želijo dolgoročno in "strateško" uspešno zastopati in ščititi svoje legitimne specifične interese, hkrati pa aktivno in demokratično odgovorno sooblikovati evropsko stvarnost.

EP - temeljni principi

Internacionalizacija in liberalizem

Združevanje evropskih držav v skupno unijo ali federacijo je bilo zasnovano kot

* Mag. Bojan-Ilija Šnabl, asistent v Evropskem parlamentu, Avstrija.

¹ Autor je uporabljal izraz Evropska zveza (EZ), vendar smo v uredništvu zaradi poenotenja terminologije Evropsko zvezo spremenili v Evropsko unijo (EU).

povojni mirovni koncept, po katerem naj bi medsebojna gospodarska odvisnost, zlasti težke industrije, strukturno preprečila vsakršno vojno med evropskimi narodi. Današnja Evropska unija (EU) se je razvila iz prvotne Evropske skupnosti premoega in jekla (ESPJ ali CECA, EGKS) v času napredujoče internacionalizacije ali globalizacije gospodarskih in družbenih odnosov in na podlagi liberalističnih vrednot svobodnega tržnega gospodarstva ter osebne, individualne odgovornosti. Kot vsaka vladajoča struktura, je tudi ta razvijala svoje miselne modele ter strukture in zakonitosti zastopanja interesov, ki jih je treba poznati in se po njih ravnati.²

Važna posledica teh svetovnih in evropskih razvojov je premik odločb od regionlane ali državne ravni na nadregionalno, evropsko (EU-jevsko) in pogosto celo najširšo mednarodno ali svetovno raven. Takšne odločbe pa imajo dolgoročne, posredne ali neposredne ali pa strateške posledice ne le za svetovno gospodarstvo, temveč pogosto tudi na lokalni ali državni ravni. Imajo pa dodatno lahko posebne vplive na gotove gospodarske panoge in sektorje ali pa na obstoječe socialne strukture. Podobno velja tudi za pravno pozitivistično izvajanje štirih osnovnih svoboščin Evropske unije (svoboden promet blaga, ljudi, kapitala in službenih dejavnosti) in za uvedbo Gospodarske in denarne unije (GDZ ali UEM, EMU, WWU) z evrom, kateri bodo morale vsaj dolgoročno pristopiti vse države članice razširjene Evropske unije.

Ob tej internacionalizaciji odločb pa dobijo lokalni, socialni, gospodarski ali politični interesi širšo evropsko dimenzijo. Poudarjanje liberalizma in individualne odgovornosti ima za posledico, da morajo prizadete interesne skupine, ki se kot takšne opredelijo, same svoje interese spoznati in analizirati ter jih v primernem ali v primernih forumih zastopati in ščititi ali braniti. To pa morajo storiti na podlagi analize evropske razsežnosti svojih potreb in želja ter njihovega pomena za integracijo ali pa za harmonizacijo v evropskem kontekstu ter njihovo usklajenost z raznimi temeljnimi načeli in svoboščinami Evropske unije (EU).

Evropski parlament je zaradi teh razvojov, pravnih kompetenc in svoje politične teže postal važen forum evropskega političnega dialoga. Njegova sestava, njegove kompetence in njegovo delovanje so tudi izraz razvoja evropskega integracijskega procesa. Prav tako kot EU-jevski socialni partnerji, a tudi predstavniki mednarodnih interesnih skupin kot so razne industrijske panoge, bodo morali partnerji iz srednje- in vzhodnoevropskih držav kandidatki za pristop k Evropski uniji, tako demokratični predstavniki kot socialni partnerji iz teh držav, upoštevati Evropski parlament pri svojem delovanju.

² Glej tudi: Bojan-Ilija Šnabl, "Lobiranje v Evropski uniji kot način uveljavljanja interesov - Evropski parlament, vzhodna integracija in socialni dialog", predavanje v Klubu Socius, 2.11.1997, v tisku;

Bojan-Ilija Šnabl, "Lobiranje v Evropski uniji s posebnim poudarkom na delo v Evropskem parlamentu", v: Poročevalec Državnega sveta Republike Slovenije, Ljubljana 14.11.1997, letnik V, št. 7, s.8-13 (priloga Poročevalcu Državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana 14.11.1997, letnik XXIII, št. 53);

Bojan-Ilija Šnabl, "Pomen lobiranja v Evropski uniji", v: Parlamentarec, časopis državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana, št. 7, julij 1997, leto II, s.12-13;

Bojan-Ilija Šturm-Šnabl, "Lobiranje v Evropski uniji, širša dimenzija lokalnih interesov", v: Koroški koledar 1998, izdala Slovenska prosvetna unija, založba Drava, Celovec 1997, s.122-127.

EP - subsidiarnost in overruling

Pravna in institucionalna struktura današnje Evropske unije (EU) je seveda posledica zgodovinskega razvoja na podlagi menjajočih se potreb znotraj evropskih državnih in nadnacionalnih tradicij, ki so bile po eni strani prilagojene posebnim potrebam in strukturnim silam, ki se pa po drugi strani ob napredujoči integraciji postavljajo kot dodatna, nadrejena institucionalna plat, kjer ima ob veljavnosti *principa subsidiarnosti*³ EU-jevsko pravo prednost nad državnim pravom.⁴

³ Princip subsidiarnost, kot je zajamčen v Maastrichtski pogodbi, omejuje možnost intervencij EU. Upravne odločbe v EU naj bi namreč padale na ravni, ki je najbližja posameznemu državljanu. Vendar morajo biti istočasno združljive tudi s principom zaželenosti učinkovitosti in odmerjene glede pomena vprašanja. Ta princip bi naj bil neka protiutež napredujoči globalizaciji, ki privede do tega, da se obravnava vedno več vprašanj na ravni Zveznega interesa.

Glej: člen 3b Pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti, lit.: *Europäische Union, Textsammlung, 1995. Hgb.: Luxemburg: Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 1995. Band I, Teil I, ISBN 92-824-1238-5. Band I, Teil II, ISBN 92-824-1178-8.*

Unione Europea, Raccolta dei trattati, Tomo I, Volume I 1993. Ed. Lussemburgo: Ufficio delle pubblicazioni ufficiali delle Comunità europee, 1993. ISBN 92-824-1065-X.

* 1. Pravo EU je dodatno pravo: Za vse nove države članice velja, da prevzamejo "acquis communautaire", veljavno pravo EU ali "pridobljeno pravno stanje Skupnosti", ki tako postane dodatno pravo k že obstoječim nacionalnim pravom. EU ima nove in lastne pravne vire, ki imajo posebna imena, ki niso del splošnega mednarodnega prava, ampak so supranacionalno pravo. Njihov pravni učinek je poseben in deloma celo izven znanih osnovnih pravnih pravil (pravilo *lex specialis* ali *lex posterior*). Dodatna posebna značilnost pa je, da zahtevajo posebno ali drugačno interpretacijo. Deloma nudi pravo EU direktno veljavne pravice, ki jih ni treba uveljaviti preko posebne zakonodaje v državah članicah. Poleg tega pa velja, da je pravo EU nujno merilo za interpretacijo nacionalnega prava.

2. Razvrstitev znotraj pravnega sistema EU: Pravni sistem EU razloči med primarnim in med sekundarnim pravom. Primarno pravo ima prednost pred sekundarnim pravom.

2.1. Primarno pravo (P-ES, P-ESPJ, P-EU, P-Euratom): K primarnemu pravu prištevamo osnovne mednarodne pogodbe štirih skupnosti. V praksi je posebno pomembna pogodba o Evropski skupnosti (P-ES), na katero se osredotoči prispevek. V principu so naslovnice P-ES le države članice. Določila torej v večjem delu primerov nimajo direktnega vpliva na odnose med zasebniki. Isto velja za področje javnega prava, kjer P-ES praviloma ni neposredna pravna podlaga za pravice posameznika. Vendar obstoja veliko število izjem, ki izvirajo iz pravosodnega dela Evropskega sodišča. Tako je le-to npr. sodilo, da je člen 119 P-ES (enakopravnost pri plačilu za moške in ženske) direktno veljavna pravna podlaga nasproti javnim in privatnim delodajalcem. Na področju javnega prava pa je sodišče razsodilo, da je npr. člen 7 P-ES (enakopravnost EU-inozemcev) in člen 48 P-ES (pravica proste selitve delojemalcev) direktno veljavno pravo nasproti državnim ustanovam. Enako velja za člen 56 P-ES (pravica svobodne naselitve) in člen 59 P-ES (pravica svobodne službe).

2.2.1. Sekundarno pravo: Smernice. Smernice ES slonijo na členu 189, 3 P-ES. Smernice štejejo med obvezno veljavno pravo in niso le neke neobvezne politične črte. Naslovljenec norm je edinole država članica in ne posamezni državljan. Cilj smernice je, da nacionalni zakonodajalec izdela primeren zakon ali da spremeni že obstoječe zakone. Zato smernica določí gotov rok. Smernice stoffjo torej za nacionalnim pravom. Same po sebi torej niso primerne za uveljavitev pravic nasproti privatnikom (npr. delodajalci). V primeru javnega prava in javne uprave pa obstoja izjema k temu principu. Evropsko sodišče redno razsodi, da so smernice, za katere država članica sploh ni izdala izvajalnega zakona, ali ne korektno ali pa ne pravočasno, po odtoku nekega roka, direktno uporabne. Edini pogoj je, da so določila dosti natančna, da so lahko osnova subjektivnih pravic. Pojem "javne ustanove" je za neposredno veljavnost določil smernic zelo široko zasnovan. Mednje Evropsko sodišče prišteva tudi "nacionalizirana" podjetja ali pa takšna, na katere ima država članica direkten vpliv. Poleg tega pa velja tudi princip zvestobe skupnosti (člen 5,2 P-ES), ki zahteva, da vse javne ustanove interpretirajo nacionalno izvajalno pravo v smislu smernic.

To pomeni, da postane zlasti Evropski parlament zaradi vedno večje prepletенosti mednarodnega gospodarstva ter zaradi poglobljajoče se integracije evropskih držav kakor tudi zaradi lastne notranje harmonizacijske dinamike, važen legislativen organ v državah članicah samih, kjer pride do tako imenovanega "overruling-a", to je harmonizirane usmeritve nacionalnega prava na podlagi evropskega prava. Podobno pa že danes velja v državah kandidatkah za pristop k EU, saj so se le-te obvezale, da bodo prevzele ob svojem pristopu celoten tako imenovani "acquis communautaire", torej celotno obstoječe pravno stanje EU. Vendar bodo mogle le-te šele po svojem pristopu k EU to pravo tudi formalno sooblikovati; do tedaj pa jim le ostane možnost lobistične promocije lastnih specifičnih potreb in stališč.

Zakonodajalca Evropski parlament in Svet

Porazdelitev kompetenc, to pomeni zakonodajalne in izvajalne oblasti posameznih institucij, kot so to Svet Evropske unije (tudi Svet (strokovnih) ministrov)⁵, Evropski svet,⁶ Evropski parlament in Evropska komisija⁷, so se močno pri-

2.2.2. EU-odredbe: Odredbe EU slonijo na členu 189,2 P-ES. Pravni značaj ES-odredb je primeren temu zakonu. ES-odredbe so neposredno veljavno pravo na ravni zakona in po objavi vežejo vsakogar, javne ustanove kot tudi privatnika. Od nacionalnega zakona se razlikuje le v tem, da EU-odredbe niso objavljene v nacionalnem uradnem listu, temveč v uradnem listu EU (izdaje v jezikih držav članic).

2.2.3. "Mehko" pravo: priporočila in odločbe, ki slonijo na členu 189,4 P-ES, ne zagotavljajo subjektivnih pravic, ne privatnim ne javnim ustanovam. V praksi je njihov pomen bolj politične narave, vendar so lahko pomoč za interpretacijo prava.

glej: EU-Handbuch (Informationsmappe), Hgb. Kammer für Arbeiter und Angestellte Wien, Wien 1995.

⁵ Svet Evropske unije ali Svet (strokovnih) ministrov (ni Svet Evrope v Strasbourgu) je pretežno legislativni organ. Njegovi člani so (15) strokovni ministri 15 držav članic. Njegov sedež je v Bruslju. Aprila, junija in oktobra meseca pa zaseda v Luxemburgu. V mednarodnem pravu je to edinstvena institucija. Ima legislativno kompetenco (nekoč edino), izdelava politične cilje, koordinira nacionalne politike. Svet ima značilnosti supranacionalne in, skratka, tudi meddržavne institucije. Odloča ali z večino ali pa enoglasno. Nekoč je bil Svet edini zastopnik nacionalnih interesov, vendar ima sedaj Evropski parlament (EP) zakonodajno kompetenco in politično težo, kot je bilo zapisano v P-EU.

Demokratska legitimacija Sveta izhaja iz dejstva, da so njegovi člani ministri držav članic. Svet ima dandanes redne seje k 25. novem. Svet "splošnih zadev" (zunanj ministri), Svet "gospodarstvo in finance" (ECOFIN) ter Svet "kmetijstvo" zasedajo mesečno, ostali (prevoz, okolje, industrija idr.) pa 4-krat letno.

Predsedstvo v Svetu imajo zaporedoma države članice po šest mesecev od januarja do junija in od julija do decembra. Zamenjajo se manjše in večje države. Kakšen bo sistem po razširitvi Evropske unije (EU), pa bo šele določila naslednja Vlada konferenca, ker se akterji pri zadnji niso mogli zediniti. Prav zaradi razširitve ima predsedstvo Sveta poseben pomen, ker pripravlja in vodi vsa zasedanja Sveta, izdelava kompromise in pragmatične rešitve problemov in zagotovi koherenco in kontinuiteto odločb.

⁶ Evropski svet (vrh-EU) združuje seje vlad in predsednike držav članic. Zaseda najmanj 2 krat letno. Tega srečanja se udeleži tudi predsednik Evropske komisije (EK). Predsednik Evropskega parlamenta (EP) je vabljen, da ob otvoritvi predstavlja svoje želje. Evropski svet pridobiva na pomenu, ker postavlja prioritete in cilje in obravnava vprašanja, za katera se ministri v ministerskem svetu niso mogli sporazumeti. Evropski svet poroča po vsakem zasedanju Evropskemu parlamentu (EP) in letno objavlja poročilo o napredkih zvezne politike. Glavna naloga Evropskega sveta pa je, da določi politične cilje EU in da izdelava splošne smernice Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP ali PESC, GASP).

lagodile spreminjajočim se potrebam širjajoče se Unije z močno integracijsko in harmonizacijsko dinamiko in so povečale ne le same zakonodajne kompetence Evropskega parlamenta, ampak tudi politično težo EP, tam kjer nima pravne ali zakonodajne kompetence.

Prvi steber

Tako Maastrichtska kakor tudi Amsterdamska pogodba (slednja še ni ratificirana) sta povečali zakonodajne pristojnosti Evropskega parlamenta v prvem stebru, ki združuje centralne in "vsakdanje" politike.

To so politike treh osnovnih skupnosti (Evropska skupnost premoga in jekla (ESPJ), Evropska gospodarska skupnost (EGS) ter Evratom), politike štirih osnovnih skupnostnih svoboščin (svobodni promet blaga, svobodni promet kapitala in plačil, svobodni promet služnostnih dejavnosti, svobodni promet oseb, ki vsebuje svobodo gibanja (nesamostojno zaposlenih) delojemalcev in svobodo izbire kraja nastanitve in prebivališča samostojno poklicno aktivnih oseb), poleg tega pa še politike kot so skupna agrarna politika (SAP ali PAC), skupna prometna politika, skupnostna konkurenčna politika ali pa Gospodarska in denarna unija (GDZ), strukturni skladi, skupnostna socialna politika, zlasti Evropski socialni sklad ter nove kompetence Unije (izobraževanje, mladina, kultura, transevropsko omrežje (TEO), industrijska politika in zaščita potrošnika in zdravstvo). Svet na tem področju s svoje strani odloča večinsko, ponekod s kvalificirano večino (62 glasov).

⁷ Evropska komisija (EK) ima 20 članov. Po dva člana imajo Nemčija, Španija, Francija, Italija in Velika Britanija, po enega člana pa ostale manjše države. Mandat traja 5 let (1995-2000). Njen sedež je v Bruslju. V izvajanju svojih odgovornosti so komisarji popolnoma neodvisni od vlad držav članic in zastopajo edine interese Evropske unije (EU). Pričakuje se tudi, da stojijo za vsemi odločbami komisije, tudi če so bile le-te sprejete z večino. Čeprav v okviru Vladne konference, ki pravkar poteka, nekateri razmišljajo, da po razšitvi EU naj ne bi imela več vsaka država "svojega" komisarja, menijo drugi, predvsem predstavniki manjših držav, da je prav to tudi važen faktor za priznanje in vnašanje regionalnih posebnosti in demokratičnega ravnotežja v razvoj. Vsak komisar prinese namreč s seboj svoje zaletje in nacionalne skušnjaje, ki potem strukturno vplivajo na delovanje Komisije in tako zajamčijo nacionalne interese tudi v Evropski komisiji (EK). Demokratična legitimacija komisarjev je potrjena s tem, da so podrejeni vedno močnejši kontroli Evropskega parlamenta (EP), ki tudi potrjuje njihovo imenovanje na mesto komisarja. Evropski parlament (EP) tudi lahko izreče nezaupnico Evropski komisiji (EK), ki mora potem v celoti odstopiti. Komisija ima 24 generalnih direktij in 15 posebnih služb. Vodja generalne direktije je generalni direktor, ki je podrejen svojemu pristojnemu komisarju. Komisija je eksekutivni organ Evropske unije (EU) in ima tri centralne naloge:

1. Komisija je "zaščitnica pogodb" in strukturno deluje v smislu evropske integracije (zagotovi pravilno izvajanje zveznega prava s strani držav članic in lahko ob primeru sproži tožbo pri Evropskem sodišču);

2. Komisija ima edino pravico zakonodajne iniciative (razen v področjih zunanje in varnostne politike, pravosodja in notranjih zadev, kjer predvideva Evropska zvezna pogodba (P-EU ali Maastrichtska pogodba) sodelovanje vlad držav članic. Sicer pa lahko izdelata predloge, tako kot nacionalne vlade); in

3. Komisija izvaja pravo Evropske unije (EU) in njeno politiko. V tem sklopu tudi opravlja Zvezni proračun, izdelata izvajalne določbe posameznih členov P-EU, zagotovi upoštevanje pravil fair playa gospodarskega tekmovanja, štiti unijo pred dumpingom tretjih držav, izdelata kooperacijske pogodbe s tretjimi državami (npr. Lomé-pogodba) in izvaja programe kot so Phare in Tacis ali Meda.

Drugi in tretji steber

Obenem pa obstoja politična želja po harmoniziranju politik drugega in tretjega stebra, to sta področji Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) ter sodelovanja na področjih pravosodja in notranjih zadev. S tem je z demokratičnega vidika nujno povezano ojačenje kontrolnih političnih, dolgoročno pa tudi legislativnih kompetenc Evropskega parlamenta. Evropski parlament si že danes uspešno prizadeva, da bi svojo politično avtoriteto potrdil. Sicer pa potrebujejo njegove odločbe soglasje v Svetu (razen pri skupnih akcijah, kjer je treba le še kvalificirano večino).⁸

Zakonodajni postopki

Tudi razvoj zakonodajnih postopkov EP podčrtuje pomen parlamenta, kajti novejša pogodbe ne predvidevajo več le *postopek posvetovanja*, kjer pa ima sicer EP politično avtoriteto, temveč predvidevajo *postopek sodelovanja*⁹ (člen 189c pogodbe o Evropski uniji, P-EU) (v zadevah prometa ali okolja npr.) in *postopek soodločanja*¹⁰ (člen 189b P-EU), ki velja za novejša kompetence EU, kot so zadeve notranjega trga, raziskovanje in tehnološki razvoj, zaščita okolja, zaščita potrošnika, izobraževanje, prosveta in zdravstvo ter končo tudi *postopek privolitve*, ki velja za važne mednarodne pogodbe, ki so bistvenega pomena za EU kot so razširitev, asociacijske pogodbe, pogodbe z važnimi tretjimi državami ter za pravico svobodne selitve, izvedbo in nameni strukturnih skladov, opredelitev nalog in kompetenc Evropske centralne banke (ECB)¹¹ ali volilni postopki v Evropskem parlamentu. Prav strukturni pogoji delovanja zakonodajnih organov - multinacionalnost v Svetu in v EP -, potrdijo pomen konsenzualnega ali harmoniziranega odločanja.

Že sam oris porazdelitev institucionalnih pristojnosti in zakonodajnih postopkov kaže rastoči pomen Evropskega parlamenta. To velja še posebej zato, ker se bodo zaradi splošne politične želje spremenili postopki znotraj Sveta; posplošeno bi bilo večinsko glasovanje tam, kjer ga še ni. Tako bi padlo obvezno soglasje in s tem možnost veta v Svetu, zlasti ker bo v bodoče dvajset ali več držav članic EU.

⁸ V teh področjih je Svet iniciator politike kot tudi odločilni organ. Sodelovanje v področjih pravosodja in notranjih zadev naj omogoča eno izmed osnovnih pravic, namreč pravico do proste selitve znotraj Evropske unije (EU) ter koordinirane akcije v zadevah skupnega interesa. Med področja tega skupnega interesa šteje kontrola zunanjih meja Unije, politika azila, politika priselitve, boj proti terorizmu in mamlom ter proti drugim oblikam težkega mednarodnega kriminala.

⁹ V postopku sodelovanja (člen 189c P-EU) (v zadevah prometa ali okolja npr.) sta predvideni dve branji v skupščini. Po prvem stališču Evropskega parlamenta (EP) izdela Svet skupno stališče. Če pride v teku treh mesecev do drugega branja v skupščini, potem parlament lahko sprejme skupno stališče z navadno večino ali pa ga zavrne in spremeni z absolutno večino. (Če se Evropski parlament ne izjasni v treh mesecih, potem velja to kot molčeča privolitve k skupnemu stališču.) Komisija na to z utemeljivo spremeni osnovni predlog in ga posreduje Svetu. Svet potem v svojem drugem branju končno sklepa. Kadar prevzame stališče komisije rabi kvalificirano večino, kadar pa spreminja predlog ali kadar Evropski parlament (EP) odkloni prejšnji predlog, pa mora Svet soglasno sklepati.

¹⁰ Postopek soodločanja je podoben postopku sodelovanja, razlika je le, da predvideva tri branja v skupščini Evropskega parlamenta (EP). Kadar namreč Evropski parlament v drugem branju spreminja skupno stališče Sveta, pride do posredovalnega odbora, kjer je polovica članov iz parlamenta, polovica pa predstavnikov Sveta. Če pride do skupnega kompromisnega predloga, privolita Svet in parlament.

*Razmerje med prebivalstvom in težo v institucijah ter razmerje znotraj institucij: Evropskim parlamentom (EP), Evropsko komisijo in Svetom**

država članica	prebivalstvo v mio. 1993	članov v Evropskem parlamentu	članov v Evropski komisiji	glasov v Svetu ministrov
Nemčija	81,1	99	2	10
Italija	58,1	87	2	10
Velika Britanija	58,1	87	2	10
Francija	57,3	87	2	10
Španija	39,1	64	2	8
Nizozemska	15,3	31	1	5
Grčija	10,3	25	1	5
Belgija	10,1	25	1	5
Portugalska	9,8	25	1	5
Švedska	8,8	22	1	4
Avstrija	8,0	21	1	4
Danska	5,1	16	1	3
Finska	5,1	16	1	3
Irska	3,5	15	1	3
Luksemburg	0,4	6	1	2
<i>EU-skupaj</i>	<i>370,4</i>	<i>626</i>	<i>20</i>	<i>87</i>

Temu je treba še dodati tabelo držav kandidatk.

* Evropska centralna banka (ECB) (Banque centrale européenne - BCE, European Central Bank - ECB, Banco Central Europeo BCE, Europäische Zentralbank - EZB). V začetku leta 1998 sta Evropska komisija in Evropski denarni inštitut predložila konvergenčno poročilo. V začetku meseca maja 1998 pa bodo šefi vlad EU določili, katere države bodo lahko sodelovale pri Evropski denarni uniji (EDU). Čim bodo določene te države, pa imenujejo šefi vlad EU soglasno člane direktorija ECB. (Najnovejšo poročilo EP o demokratični odgovornosti poročanja (democratic accountability) g. Randzio-Plath, A4-0110/98, 0.4.1998 kaže, kako politično pomemben je postal EP v novih institucionalnih strukturah, saj bi bilo imenovanje članov direktorija nedoumljivo, če se bi EP po (obveznih) hearingih 7. in 8. maja 1998 izrazil proti njim. Zato se EP zaveda svoje visoke demokratične (in gospodarske) odgovornosti). Ko bosta ustanovljena Evropski sistem centralnih bank (ESCB) in Evropska centralna banka (ECB) s sedežem v Frankfurtu na Maini. 1.1.1999 bo začela Evropska denarna unija (EDU) z neprekinjenim določilom tečajev raznih valut do Evra s strani finančnih ministrov EU. 1.1.2002 pa naj bodo vpeljeni novi bankovci in kovanci Euro, najkasneje 1.7.2002 pa naj bo v državah članicah EGDZ veljaven le še Euro.

glej: *Traité de Maastricht, mode d'emploi*. Alain Barenboom, Jean-Claude Zylberstein éditeurs. UGE 10/18, Paris, 1992.

cit.: *Auf dem Weg zur EWWU (Stand 02. Januar 1997)*. Hgb. Bundesverband Öffentlicher Banken Deutschlands (VÖB), Bonn 1997. (Berichte und Analysen, Band 29).

* cit.: *Das Europäische Parlament und Österreich, Ausgabe 1997/98, 3. Auflage*. Hgb.: Informationsbüro des Europäischen Parlaments für Österreich, Wien, März 1997

Države kandidatke za pristop k Evropski uniji (EU)

Poljska (38.4.1994)	(39 mio. prebivalcev),	Litva (8.12.1995)	(3,5 mio. preb.),
Romunija (22.6.1995)	(23,3 mio. preb.),	Latvija (27.10.1995)	(2,5 mio. preb.),
Madžarska (1.4.1994)	(10,5 mio. preb.),	Slovenija (10.6.1996)	(2 mio. preb.),
Češka (23.1.1996)	(10,3 mio. preb.),	Estonija (24.11.1995)	(1,5 mio. preb.),
Bolgarija (16.12.1995)	(9 mio. preb.),	Ciper (3.7.1990)	(0,7 mio. preb.).
Slovaška (27.6.1995)	(5,3 mio. preb.),		

Ostanejo dolgoročno še nekdanje kandidatke: Norveška (4,3 mio preb.), Malta (16.7.1990) (0,35 mio. preb.) in druge kot asociirana Turčija (56,5 mio preb.) ali Švica (6,9 mio. preb.) in Hrvaška (4,8 mio. preb.).

Po-pristopne strategije

Kakšna bo natančna porazdelitev sedežev v Evropski komisiji, v Svetu ter v Evropskem parlamentu po pristopu vzhodnoevropskih držav še ni končno določeno. Znano je le, da naj bi Evropski parlament (EP) ne imel več kot 700 članov, zato da bi bilo zagotovljeno njegovo normalno delovanje. Amsterdamska pogodba na to vprašanje ne daje končnega odgovora.

Nekateri člani Evropskega parlamenta (ČEP) se sprašujejo, ali je takšna omejitev na 700 poslancev v EP za skoraj pol milijarde ljudi primerna z vidika demokratične reprezentativnosti, učinkovitosti in odgovornosti. Premajhno število poslancev v EP bi potemtakem pomenilo, da poslanci iz manjših držav, s premajhnim številom prebivalcev in striktnim uveljavljanjem principa en človek - en glas, ne bi mogli enakovredno predstavljati svoje države, saj ne bi mogli biti prisotni v večjem številu odborov in tako ne bi mogli v celoti spremljati in sooblikovati mnenja EP, kar bi ob rastočih ključnih političnih in zakonodajnih kompetencah EP, in odpravljanju soglasnosti v Svetu, vendarle bilo važno za zastopstvo specifičnih regionalnih ali družbenih interesov posameznih držav. Zato predlagajo poglobitev sedanjega mešanega sistema, kjer imajo že sedaj manjše države sorazmerno večje število poslancev, dodajo le minimalno število poslancev, približno 20 na državo, toliko kot je število odborov. V spreminjajočem se institucionalnem sistemu torej diskusija teče zelo diferencirano.

Miselni model glede Komisije in Sveta pa je npr.

1. da se omeji število komisarjev na 20;
2. da "velike" zgubijo drugega komisarja, dolgoročno pa, da nima vsaka država svojega komisarja;
3. da se spremeni teža glasov v Svetu, tako da se pri večinskih odločbah zagotovi določen odstotek zveznega prebivalstva. To bi lahko bilo zagotovljeno s postopkom dvojne večine - držav in prebivalstva - ali z določanjem glasov držav v Svetu prek števila prebivalstva.*

* Glej tudi: Amsterdam 17. Juni 1997. Ein neuer Vertrag für Europa, Leitfadens für Bürger. Luxemburg 1997, Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, ISBN 92-828-0810-6.

EP - integracija ter družbeni in regionalni interesi

EP - motor integracije

Osnovna porazdelitev pristojnosti je pripisala Evropski komisiji vlogo "zaščitnice pogodb" z izključno pravico zakonodajne iniciative in vlogo izvajalnega organa, Svet naj bi zagotovil državne interese, Evropski parlament pa naj bi bil organ demokratične politične kontrole. Napredujoča integracija na vseh ravneh družbenega življenja pa je to osnovno strukturo nekoliko prilagodila potrebam. Evropski Svet šefov vlad in držav izdaja komisiji velike politične smernice, Evropski parlament je postal polnopravni zakonodajni organ s Svetom (strokovnih) ministrov. Strukturno je postal Evropski parlament poleg Evropske komisije, ki je "zaščitnica pogodb", motor evropske integracije.

Njegovi člani (ČEP) so izvoljeni iz vseh koncev EU in iz raznih družbenih slojev. Delujejo po eni strani v smislu evropske integracije, po drugi pa je njihova naloga tudi, predstavljati in zastopati najrazličnejše specifične družbene in regionalne interese. Ker pa si Svet s parlamentom deli zakonodajo, ki ima direktne posledice na zakonodajo držav članic EU, ČEP redno sodelujejo s svojimi nacionalnimi uradi in tako zastopajo ne le zahteve določenih (nedržavnih) interesnih skupin, temveč tudi zastopajo v tem forumu določene interese vlad držav članic.

EP - volilni sistem

Evropski parlament je edinstvena supranacionalna institucija z razsežnimi kompetencami, ki je zamišljena kot demokratična predstavnic evropskega ljudstva. Čeprav je enotni organ, do sedaj še nima poenotenega volilnega reda. Skupna je zakonodajna ali mandatna doba petih let. Naslednje vseevropske volitve bodo junija 1998. Ob pristopu zadnjih novih držav članic EU pa so le te imele izredne direktne volitve.

Zanj veljajo v državah članicah EU zelo različna volilna prava. Tako imamo drug poleg drugega večinski in proporcionalni volilni red. Tudi velikost volilnih krogov in povezanost posameznega ČEP do svojega volilnega kroga, je zelo različna. Različne državne tradicije in različni volilni redi tudi vplivajo na razporeditev mandatov na frakcije. Tako so npr. francoski poslanci (87 ČEP) prisotni v vseh frakcijah (vključno pri NV), italjanski poslanci v 8 frakcijah, Luksemburžani (vseh skupaj jih je 6 ČEP) v štirih, Nemci (99 ČEP) v treh (dveh velikih in eni manjši), Britanci v 6 (s tem da imajo 63 Labour-poslancev od skupno 87 britanskih sedežev), Avstrijci (21 ČEP) v 5 frakcijah (3 srednje delegacije in dva posamezna poslanca).

Vsak državljan EU ima volilno pravico v tisti državi članici EU, kjer ima življenjsko središče.

Glej: Das Europäische Parlament und Österreich, Ausgabe 1997/98, 3. Auflage. Hgb.: Informationsbüro des Europäischen Parlaments für Österreich, Wien, März 1997.

Poslanske skupine in delegacije

Poslanske skupine v EP – Evropski parlament (EP) ima 8 frakcij in nevezane člane Evropskega parlamenta (ČEP), ki združujejo 100 nacionalnih strank v 15 državah članicah.

*Tabela: poslanske skupine v EP.**

Frakcija Socialdemokratske stranke Evrope (SDSE ali <i>PSE</i>)	(214 ČEP)
Frakcija Evropske ljudske stranke (ELS ali <i>PPE</i>)	(181 ČEP)
Frakcija Unija za Evropo (ZZE ali <i>UPE</i>)	(57 ČEP)
Frakcija liberalnih in demokratičnih strank Evrope (LDSE ali <i>ELDR</i>)	(43 ČEP)
Konfederalna frakcija Združene Evropske levice/Nordijski zeleni levi (ZEL/NZL ali <i>EUL/NGL</i>)	(33 ČEP)
Zeleni	(28 ČEP)
Frakcija Evropske radikalne alianse (ERA ali <i>ARE</i>)	(20 ČEP)
Frakcija Evropa nacij (EN ali <i>EDN</i>)	(18 ČEP)
Nevpisani (NV ali <i>NI</i>)	(32 ČEP)

Pravilnik Evropskega parlamenta (EP) predvideva, da mora imeti vsaka poslanska skupina minimalno število članov, odvisno od njene nacionalne sestave ali porekla njenih članov. Več je v neki frakciji združenih nacij, manj je treba imeti članov, zato da bi strukturno bila v ospredju Evropska ideja, integracija in meddržavno sodelovanje, ne pa nacionalni interes:

najmanj 29 ČEP, če so vsi iz ene države članice,

najmanj 23 ČEP, če so iz dveh držav članic,

najmanj 18 ČEP, če so iz treh držav,

najmanj 14 ČEP, če so iz štirih ali več držav članic.

Nevpisani pa so posamezni ČEP, ki so sicer člani neke nacionalne strankarske delegacije, ampak niso člani nobene frakcije v EP.

*Tabela: sestava EP po poslanskih skupinah in državah članicah (ČEP)**

	Nem	It	Fr	ZK	Šp	NZ	Be	Gr	Port	Šv	Av	Da	Fin	Ir	Luks	skup
SDSE	40	18	15	63	21	7	6	10	10	7	6	4	4	1	2	214
ELS	47	15	12	18	30	9	7	9	9	5	7	3	4	4	2	181
ZZE	-	26	17	-	-	2	-	2	3	-	-	-	-	7	-	57
LDSE	-	6	1	2	2	10	6	-	-	3	1	5	5	1	1	43
ZEL/NZL	-	5	7	-	9	-	-	4	3	3	-	-	2	-	-	33
Zeleni	12	4	1	-	-	1	2	-	-	4	1	-	1	2	-	28
ERA	-	2	12	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	20
EN	-	-	11	1	-	2	-	-	-	-	-	4	-	-	-	18
NV	-	11	11	1	-	-	3	-	-	-	6	-	-	-	-	32
skup	99	87	87	87	64	31	25	25	25	22	21	16	16	15	6	626

stanje: februar 1997

* cit.: *Das Europäische Parlament und Österreich, Ausgabe 1997/98, 3. Auflage. Hgb.: Informationsbüro des Europäischen Parlaments für Österreich, Wien, März 1997.*

Delovanje poslanskih skupin v Evropskem parlamentu se razlikuje od dela nacionalnih parlamentov. Nadnacionalna sestava zahteva integrativno delovanje in skupni politični imenovalec znotraj skupine.

Pogosto pa se izkaže, da obstojajo ne le različna mnenja med različnimi svetovno nazorskimi skupinami, temveč se tvorijo tudi mnenja po kriterijih regionalne prizadetosti ali senzibilnosti. Znotraj frakcij so tako znane skupine držav sredozemskega morja, k dobivajo podpore iz strukturnih skladov ali pa npr. ČEP iz nordijskih držav, ki imajo poleg svetovno nazorskega pristopa še dodatne konvergenčne političnih interesov.

Nacionalne stranke, ki so včlanjene v eni izmed frakcij, imajo tudi zelo različne politične tradicije in težnje. Tako je npr. pojmovanje socialnega partnerstva od države do države različno, kar seveda močno oblikuje delovanje poslancev, ki so iz raznih držav, vključeni pa so v isto poslansko skupno.

Zato si poslanske skupine prizadevajo za enotno glasovanje, ne obstaja pa neka frakcijska obveznost za enotno glasovanje v odborih in v skupščinskem/plenarnem zasedanju parlamenta.

Delegacije – Poslanci ene nacionalne stranke tvorijo delegacijo. Njihove možnosti delovanja, zlasti kar se tiče npr. infrastrukture, so seveda odvisne od njihovega števila. Delegacije imajo važno vlogo koordinacije znotraj frakcije. Znotraj delegacije pa si poslanci razporedijo strokovno delo v odborih. Medtem ko si npr. nemške delegacije ali pa delegacija britanskih labour-poslancev lahko razdelijo strokovno delo v posameznih odborih in se specializirajo, so poslanci iz manjših delegacij politično odgovorni za širša območja ali pa celo za več odborov.

Odbori, medparlamentarne delegacije in skupščinsko / plenarno zasedanje

Odbori – Strokovno zakonodajno delo poteka v Evropskem parlamentu v 20 odborih in treh stalnih pododborih ter v začasnih odborih, ki imajo po 40 do 70 rednih članov. Strukturne okoliščine so privedle do tega, da je aktivno delovanje v odborih najvišjega pomena za dejansko sooblikovanje mnenja Evropskega parlamenta. Poročila se obdelajo po sistemu poročevalcev in senčnih poročevalcev iz drugih poslanskih skupin, kar zagotavlja medsebojno kontrolo in je zlasti faktor sinergij in angažmaja.

Dodatno obstajajo medparlamentarne delegacije, s katerimi vzdržuje EP stike skorajda z vsemi parlamenti v svetu ter Skupni parlamentarni odbori za privilegirane odnose s parlamenti asociiranih držav.

Medtem ko v nacionalnih parlamentih pogosto organizira delovanje frakcija in so v zakonodajni proces vpleteni tudi socialni partnerji, tako da so institucionalno vključeni v proces odločanja in so njihova mnenja skorajda obvezujoča, takšnega institucionaliziranega socialnega dialoga znotraj Evropskega parlamenta ni možno organizirati. Razne regionalne in družbene interesne skupine so zato

vključene v Gospodarski in socialni odbor¹² (GSO ali ECOSOC) ali v Odbor regij¹³ (OR ali Comité des régions); nekatere imajo celo posebno avtoriteto kot n.pr. Evropska sindikalna unija. Po drugi strani so v EP močno prisotne interesne skupine ali lobiji.

Tabela: stalni odbori in pododbori v EP:*

odbor za zunanjo, varnostno in obrambno politiko	odbor za proračun
pododbor za varnostno politiko	odbor za proračunsko nadzorstvo
pododbor za človekove pravice	odbor za zunanjetrgovske odnose
odbor za gospodarsko, denarno in industrijsko politiko	odbor za razvoj in sodelovanje
pododbor za denarna vprašanja	odbor za regionalno politiko
odbor za zaposlovanje in socialne zadeve	odbor za promet in turizem
odbor za varstvo okolja, zdravstva in potrošnikov	odbor za kmetijstvo
odbor za statutarna vprašanja in imunitete	odbor za ribištvo
odbor za prosveto, mladino, izobraževanje in medije	odbor za inštitucionalne zadeve
odbor za notranje zadeve in osnovne svobščine	odbor za pravice žensk
odbor za pravne zadeve in državljanske pravice	odbor za peticije
odbor za znanstveno raziskovanje, tehnološki razvoj in energijo	

Skupščinsko zasedanje ali plenum

Evropski parlament zaseda redno teden dni na mesec ali dvanajstkrat na leto v Strasbourgu, po dva dni na mesec pa v tako imenovani mali skupščini ali malem plenumu v Bruslju. Do sedaj so skorajda vsi uradni jeziki (razen Luksemburščine in irščine) tudi uradni in delovni jeziki EP. V interni rabi prevladujejo sicer štirje delovni jeziki, zlasti v poslanskih skupinah. Dokumenti in skupščinska ter odborova zasedanja se pa prevajajo v 11 jezikov in to vedno direktno iz originala v ciljni

¹² Gospodarsko-socialni odbor (GSO) (Economic and Social Committee (ECOSOC), Comité économique et social (CES), Wirtschafts- und Sozialausschuß, (WSA)) je svetovadni organ in je sestavljen iz predstavnikov različnih interesnih skupin gospodarskega in socialnega življenja, kot so to proizvajalci, kmetje, prevozniki, delojemalci, obrtniki, mali trgovci, svobodni poklici itd. Razporejeni so v treh približno enako velikih skupinah: delodajalci (skupina I), delojemalci (skupina II) ter razni interesi (skupina III). Svoj sedež ima Gospodarsko-socialni odbor v Bruslju.

GSO ima 222 članov in sicer po 24 iz Nemčije, Francije, Italije in iz Združenega kraljestva, Španija ima 21 članov, po 12 članov imajo Nizozemska, Avstrija, Portugalska in Švedska, po 9 članov Danska, Irsko in Finska, Luksemburg pa jih ima 6. Njihova delovna doba je štiri leta. V nekaj primerih sta Svet ter komisija obvezana, da slišita stališče odbora, v drugih je to prostovoljno. Odbor lahko tudi izda stališče po lastni iniciativi.

¹³ Odbor regij (OR) (Committee of the Regions, Comité des régions, Ausschuß der Regionen (AdR)) šteje med najmlajše institucije EU, ki je bila ustanovljena na podlagi Maastriske pogodbe. Zamišljen je bil odbor kot zagovornik principa subsidiaritete. Svoj sedež ima kot Gospodarsko-socialni odbor v Bruslju in prav tako tudi 222 članov, katerih nacionalnost je enako razporejena kot so GSO (glej zgoraj). V njem so zastopani uradni predstavniki dežel in občin. Svojo svetovalno nalogo izvajajo, kadar zakonodajni postopek vpliva na lokalne ali regionalne interese.

* cit.: Das Europäische Parlament und Österreich, Ausgabe 1997/98, 3. Auflage. Hg.: Informationsbüro des Europäischen Parlaments für Österreich, Wien, März 1997.

jezik. Zato pride že danes ponekod do problemov, ker je za upravo težko najti kvalificirane prevajalce in tolmače za vseh 110 prevajalskih variant. Ureditev tega problema v prihodnosti, s 25 uradnimi jeziki, ni le problem pravne enakovrednosti 25 jezikovnih variant istega besedila; vprašanje bo tudi politično verodostojne integracije, ki bo upoštevala tudi strukturne pritiske na manjše jezike; nazadnje bo tudi vprašanje samih umskih ali človeških resursov in seveda tudi finančnih zmogljivosti. Zato bodo zlasti za Slovenijo vedno zanimivejši umski viri izhajajoči iz bikulturalnosti in bilingvalnosti njenih manjšin v Avstriji in Italiji, ki predstavljajo že doseženo stopnjo evropske integracije in s tem lahko služijo vsestranskim interesom.

Člani Evropskega parlamenta (ČEP)

Zakonodajno delo v Evropskem parlamentu je strokovno odgovorno delo. Po navadi so ČEP redni člani v enem odboru in nadomestni člani v drugem ali celo v tretjem. Dodatno so tudi člani, ali v medparlamentarnih delegacijah ali skupnih parlamentarnih odborih z asociiranimi državami ali pa z drugimi parlamenti v svetu.

Delo ČEP je tudi časovno zahtevno, saj zasedajo odbori, frakcije in skupščina v štiritedenskem ritmu. Po navadi zasedajo odbori teden dni v Bruslju, sledi en teden vrh frakcije v Bruslju, potem skupščina cel teden v Strasbourgu, četrti teden pa je malo plenarno zasedanje v Bruslju, kjer tudi zasedajo odbori in frakcije. Poslanci so torej tri do štiri dni na teden v Bruslju, teden dni v Strasbourgu, ostali čas pa so angažirani v svojih volilnih okrožjih v domovini.

Prodornost ČEP je poleg članstva v frakciji odvisna tudi od njihovega osebne ugleda v odboru in v frakciji. Saj zlasti v odboru, pri glasovanjih za ali proti določenim spremembnim predlogom, šteje vsebina predloga, ki jo ocenijo po splošnemu imidžu ČEP. Sredstvo za dvigovanje ugleda je angažma v eni izmed 51 nadfrakcijskih delovnih skupin, tako imenovanih Intergroup.

Individualna odgovornost in angažma ČEP, ki je izraz splošnega idejnega liberalističnega ozadja delovanja EU, je poseben faktor notranje dinamike EP, saj si mnogih glasovanj ali pa celo interinstitucionalnih sprememb, drugače ne bi mogli predstavljati.

ČEP sodelujejo z raznimi evropskimi in nacionalnimi lobiji ali interesnimi skupinami ter pogosto tudi z nacionalnimi ministrstvi. Njihova politična prodornost je odvisna tudi od strokovnega, znanstvenega in političnega zaledja, ki sooblikuje ugled in prestiž poslanca ali poslanke.

Praviloma razpolaga vsak ČEP s sredstvi EP za vsaj dva strokovna sodelavca (enega v Bruslju in drugega doma). Dodatne umske vire pa črpa iz svojega političnega zaledja ali pa koristi interesne skupine.

Zaključki

Evropski parlament (EP) je osrednja demokratično legitimirana institucija Evropske unije (EU) s pomembnimi zakonodajnimi, proračunskimi, kontrolnimi

in političnimi kompetencami. Izvajanje le-teh ima že danes neposreden vpliv na pravno in na vsakdanje življenje v vseh državah evropske celine.

Zaradi strukturnih premikov v institucionalnem sistemu, zlasti pa zaradi pogljljajoče se integracije, zaradi notranje harmonizacijske sile in dinamike in s tem povezanim fenomenom zakonodajnega "overruling-a" nacionalnega prava, zaradi nujnosti institucionalnega ravnotežja v bodoči Uniji s 500 milijonov prebivalcev, je pričakovati, da bodo pravne kompetence in politična avtoriteta te institucije še naprej močno rasle.

Med osrednja strukturna vprašanja uspešnega vzhodno-zahodnega dialoga, ob integracijskem procesu ter vzlic nujnih institucionalnih sprememb znotraj Sveta kakor tudi v smislu uspešnega zastopanja specifičnih regionalnih in družbenih interesov, šteje vprašanje bodoče ureditve demokratičnega nadnacionalnega dialoga znotraj EP; med osrednja vprašanja šteje vprašanje števila Članov Evropskega parlamenta (ČEP) na državo članico in vprašanje delovnih in uradnih jezikov.

Enako pomembna pa bo ureditev bodočih nacionalnih volilnih sistemov za volitve v Evropski parlament. V kolikor bodo le-ti prispevali k ureditvi delegacijskih struktur - znotraj dane omejitve števila poslancev na državo članico - ki bodo omogočale realistično udejstvovanje ČEP v odborih in v frakcijah, vedoč, da so delegacije z enim, dvema ali tremi poslanci za promocijo določenih interesov le malo zanimive oziroma učinkovite.